

Makale Geliş Tarihi | Received: 11.08.2019
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 24.02.2020

E-ISSN: 2148-9327
<http://dergipark.org.tr/tr/kilikya>
Araştırma Makalesi | Research Article

ADORNO'NUN BİLGİ KURAMI ELEŞTİRİSİNDE HUSSERL FENOMENOLOJİSİNİN YERİ

İsmail SERİN*

Öz: Yalnızca özgürlüğün ön koşul olduğu eleştirel düşünmenin sağlam bir temele ihtiyacı vardır. Klasik modern felsefenin bu temeli artan bir ilgiyle bilimde bulacağına duyduğu inanç, bilgi kuramını felsefe için hayati değerinde bir alan haline getirmiştir. Bu çerçevede bir yandan deneyicilerin öte yandan akılcıların ortaya koydukları fikirler aynı temel soruya yanıt verme amacını taşıyalar da çözümlerinin birbirleriyle uzlaşmaz oldukları iyi bilinir. Descartes'tan bu yana çok değişmeyen felsefenin Janus yüzlü bu halini kalıcı bir çözüme kavuşturmak isteyen filozoflardan birisi de Husserl olmuştur. Husserl'in fenomenolojik yaklaşımının bilgi kuramının doğasına yönelik tespitleri Adorno'nun ilgisini çekmiştir. Husserl'in açık seçik sağlam bir temel arayışının fenomenolojik bir çözümlemeyle nasıl olumlu sonuçlandırılabilceği büyük bir sorundur. Bu yazıda Adorno'nun; mantığın kuşku götürmez oluşunu örnek alsak sonsuz bir döngüye kapılmadan Husserl'in felsefeye uygun bir temel kuramayacağını öne sürdüğünü göstereceğiz. Husserl'in fenomenolojik yaklaşımından kaynaklanan tutarlı bir bilgi kuramına, yine Husserl'in betimlediği "bunalım" nedeniyle olanak kalmamıştır. Artık bilgi kuramının içinde kalmanın felsefece bir değeri yoktur; bilgi kuramını modern felsefenin ana konusu haline getiren koşulların ele alınması öncelik taşımaktadır. Adorno bu önceliğin, Husserl felsefesinde gözetilmeyişinin, onun hem kaçınılmaz bir sonucu hem de zorunlu bir başlangıcı olduğunu düşünür.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Gerçeklik, Doğruluk, Deneyim

THE PLACE OF HUSSERL'S PHENOMENOLOGY IN ADORNO'S CRITIQUE OF EPISTEMOLOGY

Abstract: Only critical thinking, where freedom is a precondition, needs a solid foundation. The belief that classical modern philosophy will find this foundation in science with increasing interest has made the theory of knowledge a vital field for philosophy. In this context, although the ideas put forward by the empiricists and the rationalists aim at answering the same basic

---

*Dr.Öğr. Üyesi | Asst. Prof. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Türkiye | Ondokuz Mayıs University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Turkey.
ismail.serin@omu.edu.tr

Orcid Id: 0000-0002-3164-5181

Serin, İ. (2020). Adorno'nun Bilgi Kuramı Eleştirisinde Husserl Fenomenolojisinin Yeri. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 102-109.

problem, it is well known that their solutions are incompatible with each other. Husserl was one of the philosophers who wanted to reach a permanent solution to this Janus-faced version of the philosophy that has not changed much since Descartes. The outcomes of Husserl's phenomenological approach towards the nature of epistemology draws Adorno's interest. It would be a major challenge how Husserl's explicit search for a solid foundation can be positively concluded by a phenomenological analysis. Even if we take an example of the unquestionable reasoning of logic, in this article, we will argue that from Adorno's perspective Husserl cannot establish a foundation suitable for philosophy without drawn into an infinite regress. A coherent theory of knowledge resulting from Husserl's phenomenological approach is no longer possible due to the "crisis" described by him. Remaining in the theory of knowledge has no philosophical value anymore, but reflecting on the conditions that make the theory of knowledge the main subject of modern philosophy bears a priority. Adorno thinks that this priority which is ignored in the philosophy of Husserl, is both an inevitable result and a necessary beginning for his phenomenology.

Keywords: Knowledge, Reality, Truth, Experience

1. Giriş

Descartes sonrası, bir başka deyişle klasik modern felsefenin ayırdedici özelliği, bilgiyi felsefenin temel konusu sayması olsa gerek. Elbette bu yeğlemenin hem siyasi hem de ekonomik bir arka planı olsa da bu yazıda bilgi kuramının modern felsefede kazandığı özgül konumun düşünsel temelini anlaşılan kilit rolü olduğu düşünülen Adorno'nun bilgi kuramı eleştirisinin yapısal özellikleri irdelenecektir.

Adorno'nun düşünsel arka planda hem Kant'a hem de Hegel'e çok şey borçlu olduğu standart yorumlarda hep vurgulanmış olsa da (O'Connor 1994, s. 61) bu yaklaşımın onun bilgi kuramına dair görüşlerinin özgünlüğünün değerinin anlaşılmasının üstünü örten bir etkisi olmuştur. Çağdaşları Heidegger ve Wittgenstein gibi kimi önde gelen filozofların aksine Adorno, özellikle özne-nesne ilişkisi bağlamında bilgi kuramı dışından bir eleştiri getirmek yerine içeride kalan eleştirel bir tutum içinde olmuştur. Dolayım kavramına yüklediği işlev nedeniyle bilişin fenomenolojik bir temele oturtulmasının bir tür idealizme kapı aralayacağını ileri süren Adorno'nun bu eğilimini diyalektik bir bilgi kuramı saymak hatalı olmayacaktır.

Varlıkbilimsel yönden özne-nesne ilişkisi, ya aynı doğaya sahip olmalarından hareketle indirgeme yoluyla ya da farklı bir doğaya sahip olmalarından ötürü ikicilik açısından irdelenebilir. Oysa bilgi kuramsal yaklaşımın, anılan ontolojik sonuca bir seçenek oluşturacak bir olgunlukta olabileceği üçüncü bir yol üzerine düşünmenin önünde bir engel -ilk bakışta- yoktur. Gerçi Adorno bu seçeneğe *Hegel, Three Studies (Drei Studien zu Hegel)* adlı eserinde bilimsel yönden açıklık kategorisinin felsefeye sokulmasına, özne-nesne ikilisinin bilgi kuramı açısından çözümlenmeye bir tür direnç gösterdikleri için, karşı çıkar:

Açık seçikliğin sırf verili olan şeyin niteliği olmadığı ve kendi başlarına verilmedikleri bir kez onaylandıktan sonra artık bilginin değeri, tek tek bilgilerin kendilerini nasıl açıkça ve eşsizce ortaya serdikleriyle değerlendirilemez. (s. 100)¹

Tasarımlarımız, nesnelere ve zihin kavramsal olarak bulanıkta kalmaktadır. Bunların bilgi kuramsal kesinliğe kavuşturulamamış olmaları, özne-nesne ilişkisinin kesin bilgisinin elde edilemeyeceğine yönelik bir farkındalığa dayalı girişim olarak diyalektik bir bilgi kuramına olanak tanıyabilir. Üstelik Adorno'ya göre deneyci çerçevenin nesnellik için bir engel saydığı öznel perspektif tam da nesnelliğin koşulu haline gelecektir. Özellikle Husserl'in fenomenolojik yaklaşımını eleştirirken başvurduğu bu yol, nesnellik uğruna öznenin dışarıda bırakılmasını temelsiz sayar:

Düşünmenin, mantığın bir koşulu olarak öznel uğrağın bastırılmasıyla Husserl, düşünce ne olduğu bilinmeyen düşüncenin araştırma konusu nesnel olanı da ortadan kaldırır. Onun yerini, böylelikle doğrudan nesnelliğe yayılan aydınlanmamış düşünce alır. Kuşku duymaksızın en başından beri mantıksal mutlakçılık mutlak idealizmdir. Sadece 'genel olarak nesne' ifadesinin muğlaklığı, Husserl'in biçimsel mantığın önermelerini, nesne ögesi olmayan nesnelere diye yorumlamasına izin verir. (Adorno 2013, s.67)

Temel bilimlerin, bilim insanlarının öznel bakışını etkisizleştirmek üzere sanki "olmayan bir yerden" (Nagel 2012, s. 208) görmeyi talep etmesi, ister istemez böylesine ideal bir perspektifin olanaksız olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir; çünkü bilim insanlarının belli bir yerden bakmamasının nasıl sağlanacağı bilinmemektedir. Söz gelimi bir biyoloğun laboratuvara girdiğinde önceden sahip olduğu etkilerden kendisini eksiksiz arındırmasını bekleyemeyiz. En azından yapacağı deneyde izlemesi gereken "kuramsal" ilkeler olacaktır. Sosyal bilimlerde bu durum çok daha belirgin ve ciddi çekişmelerin kaynağı olarak bilinir. Toplumsal bir olayın çözümlenmesi sırasında bu işi yapacak bilim insanının kendi öznel geçmişinin bu çözümlemenin önündeki en önemli engel olduğunu gözardı etmemesi gerekecektir. Demek ki, öznenin bilinçli olması, biliş açısından asla gözardı edemeyeceğimiz bir öneme sahiptir. Bilincin, deneyimlerin farkında olmanın ötesinde bilginin doğasını etkilemesi, Adorno'nun özne-bilinç ilişkisinin birbirlerine indirgenemez olduğu sonucuna varmasına neden olmuştur. Elbette bu indirgenemezlik, ilk bakışta bir tür kuşkuculuğa kaynaklık ediyor görünse de aslında bu indirgenemez oluşun apaçıklığı, kuşkuculuk olasılığını temelsiz kılmaktadır. İçinde bilincin olmadığı bir özne ya da içinde öznenin olmadığı bir bilinç kavranamaz kalmaktadır.

Sonuç olarak, bilgi konusu edilen nesnelere yukarıda anılan öznenin onunla girdiği ilişkinin ürünü deneyimlerle özdeş sayılıp sayılamayacağı temel sorunumuz olacaktır. Bilen özne, nesneye yönelirken izlediği yolun doğası gereği onu olduğu gibi bilemeyeceği için daha ilk adımda dolayım/dolayısızlık sorununa yol açar. On sekizinci yüzyılda Kant'ın fenomen-numen ayrımıyla aşmaya çalıştığı sorunu çağrıştıran bu durum, aslında tüm bilimsel gelişmelere karşın felsefeye bir açıklık içinde

---

¹ Alıntılanan parçaların Türkçesi yoksa, Türkçeye İngilizceden çevrilmiştir.

olmadığımızı göstermektedir. İdealizm ile materyalizm arasında salınan çözümler arasında Adorno'nun, Husserl'in fenomenolojisine yönelttiği eleştiriler ışığında idealizmden uzak durmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Öte yandan temel bilimlerin doğalcı tutumunu, teknikleşmiş bilgi anlayışını da benimsemediğini öne sürmek yanlış olmayacaktır.

2. Dolayım - Dolayımsızlık

Doğanın deneyimlenmesine nesnellik taşıyan bir başlangıç noktası bulmak ya da böylesi bir noktanın zaten varolduğunu düşünmek, deneyimin niteliklerinin felsefeye bir üslupla kavranabileceği yanılgısını güçlendirmektedir. Adorno, deneyiciliğin ya da geniş anlamıyla temel bilimlerin böylesi bir yanılgının öz bilincini taşıyamayacağını düşünür; çünkü farklı, çelişen sonuçlar elde edilse bile deneyimin doğruluğu esastır. Deneyimin üstüne, dışına çıkmak bu görüştekiler için ilkece olanaksızdır. Adorno'ya göre bilginin doğruluğunu sorgulamadan önce genel olarak bilgi üzerine düşünmeye öncelik tanımak gerekir. Bu önceliğin doğal sonucu ise, bilgiye yönelik eleştirilerin eleştirisi olacaktır. Yani bilgi felsefelerinden birisi olmak yerine, bunların üstünde bir bakış açısı elde etmek söz konusudur. Modern felsefede en yetkin örneğini Kant'ın eleştirel felsefesinde gördüğümüz bu tutumun, Kant'ın felsefesine oranla oldukça kötümser bir hava taşıdığını gözlemliyoruz.

Adorno'ya göre Husserl, düşünmeyi bir edim saymaz; o düşünmekten sanki bir resim galerisindeki resimlere bakıyor olmak gibi şeylere bakmayı anlar. Bu bakışın, geçici görüngülere kapılmasının önündeki engel, Husserl'in matematikçi geçmişinden başlayarak tüm kariyeri boyunca terketmediği sonsuz hakikat arayışı olacaktır. O nedenle, Adorno'ya göre, Husserl tıpkı akılcı eğilimdeki filozoflar gibi geçici görüngüleri küçümser. (1940, 6-7) Husserl'in, hocası Brentano'nun da etkisiyle miras aldığı insanın bilişindeki ruhsal öge ile *a priori* dayanak arasındaki boşluğu kapatmaya çalışması, daima ikincinin ilkinin baskın kılma damgasını taşır. Husserl, bir bakıma klasik modern felsefedeki akılcı-deneyci kamplarını uzlaştırmaya çalışır; fakat bu girişimin başarılı bir doğrultusu olmasından çok bir sarkaç hareketini andırdığı söylenebilir. Onun, psikolojizme karşı verdiği mücadele, bu sarkaç hareketinin açık örneğidir. Birinci Dünya Savaşının hemen ertesinde Almanya'ya hakim düşünsel hava, psikolojiden yanaydı. Husserl'in o dönemin hakim görüşüne karşı oluşu, tam da psikolojizmin temelinde varolduğu düşünülen olguculuğun bir gereğidir:

Eğer 'Olguculuktan' tüm bilimlerin 'olgu' denen şey üzerine yani ilk önce kavranacak şeyin üzerine önyargısız mutlak bir temellendirme yapmayı anlayacak olsak, gerçek olgucu biz oluruz. Aslında her türden görüyü tanıma hakkından bizi mahrum bırakacak hiçbir otoriteye, 'modern doğal biliminkine' bile izin vermiyoruz. Konuşan gerçekten doğa bilimi olduğunda, öğrencileri olarak isteyerek dinleriz. Ama doğa bilimcinin dili her zaman doğa biliminin dilinin diliyle aynı olmuyor; 'doğa felsefesi' ile 'doğa bilimlerinin bilgi kuramı' üzerine konuştuklarında kesinlikle böyle değil. (Husserl 1931, s. 86)

Husserl'e göre matematiksel doğruluk, ona dair psikolojik düşünüşlerimizle özdeş değildirler, onlara indirgenemezler. Matematiğin uygulanması ile matematiksel doğruluk nitelikleri yönünden farklı doğaya sahiptirler. Matematiksel doğruluğun varlığı, olgusal dünyamıza bağımlı değildir; matematiksel doğrular ideal varlıklardır. Adorno, Husserl'in yeni bir yüzyılın başlangıcında kurulmakta olan bir dünyanın, psikolojinin olumsuzluğuyla yetinmeyen daha sağlam bir temel olarak gördüğü matematikle yoluna devam etmesi gerektiğini düşünür. Matematiksel doğruluğun taşıdığı ideallik, yeni bir dogmatizme başvurmaktan çok deneyci kör olgulardan kurtulmayı ima eder. Adorno'nun deyişle "olgular dininden" böylece kurtulmak, eleştirel düşüncenin özgürleşmesine yolaçan Husserl felsefesindeki "doğru" ögedir. (1940, 9)

İnsanın gerçek saydığı şeylerin deneyim alanına düşmesi, bu gerçeklerin, olgusalığın kanıtı sayılması adına olumlu ve yeterli demek, temelsiz bir duruş olacaktır. Üstelik matematiksel doğruluğu da bu temele yaslamak, başlı başına sorunlu bir tutumdur. Öyleyse matematik doğruluğun olgusalığından ziyade ideallığından, yani saf düşünce alanına ait olmasından söz etmek daha uygun olacaktır. Gerçek olan ile ideal olan başından beri ayrılmış görünmektedir. Ayrılmışlığı sürdürmek Husserl'in de tercih etmeyeceği bir yoldur. Esas olan ikisi arasındaki ayrılığı gidermektir. Ancak, bunu ideal olanı olgusal olana indirgeyerek yapamayız. Descartes'ı çağrıştırır biçimde düşünen insanın ne yaptığına odaklanmaktansa, düşünmenin ne demek olduğuna yoğunlaşıyoruz. Düşünen insanın doğa ile tarih arasında bir yerde durduğunu, dolayısıyla bilincinin belirlenmiş olduğunu hatta parçalanmış olduğunu öngörebiliriz. Ama bu durumda bile en azından "yanlış olanı" düşünüyor oluruz. Husserl'in gerçek ile ideal olanı birleştirmesi, diyalektik bir sentez gibi görünmemektedir. Adorno'ya göre Husserl ikisi arasında bir "köprü" kurmaktadır; düşünen insanlar, kendi eserleri olmayan ideal doğruları, akılcı gerekçelere dayanarak düşünebilirler ve bu, onların olgu durumlarını anlamalarına yardımcı olur. (1940, 13)

Husserl'in şeylere dönme (*Zu den Sachen*) çağrısının, deneycilik ile akılcılık kamplarının karşıt yönlerde ilerleyişlerinin doğurduğu yarılmayı onarma amacı taşıdığı söylenebilir. Ne var ki, sloganlaşmış bu çağrının, idealizmin en önemli belirtisi sayabileceğimiz aklın kendiliğindenliğine kapılmadan nasıl etkili bir sonuç elde edeceği hala yanıtlanmayı bekleyen bir sorundur. Zira dönüşün önünde "olguculuğa düşmek ile sanata kaymak" (Piccone 1983, s. 233) tehlikeleri giderek büyümektedir. Bu noktada Dallmayr'ın (1981, s. 133) da altını çizdiği üzere Adorno'yu, Husserl'in fenomenoloji anlayışı özelinde harekete geçiren itkinin büyük ölçüde "kurucu özne"nin maddi gerçekliği bilinç alanına kaydırarak bildik idealizme kapıyı aralıyor oluşudur.

3. Fenomenoloji ile Bilgi Kuramı İlişkisi

Adorno, nedensel-mekanik düşünmenin felsefeye uygun bir düşünme biçimi olmadığı konusunda Husserl ile aynı çizgidedir. Foster (2007, s. 92) temeldeki bu ortaklığın ilerleyen evrelerindeki dönüm noktalarını ayrıntılı bir biçimde şöylece ortaya serer:

Adorno'ya göre Husserlci kopuşun odak noktası, deneyci doğacılığın ve deneyimde verili olan şeyin anlamlılığın sözümlenmesine ona indirgenişinin eleştirilmesidir. Adorno'nun Husserlci fenomenolojinin üst-eleştirisini doğru düzgün ifade etmek için, şu uğrakları ayımsayacağız: 1) Adorno nedensel-mekanik kavramsallaştırmadan kopmaya çalışan Husserlci girişimle bütünüyle aynı fikirdedir. 2) Ama Husserl'in yürüttüğü yönden bu kopma başarılı olamaz. 3) Ne var ki, bu başarısızlık epistemolojik hataların ya da Husserl'in anlatımındaki hoşnutsuzların bir sonucu değildir; daha ziyade kopuşun epistemolojik tasarımının kendi dışındaki koşullara (nihayetinde düş kırıklığının tarihsel sürecine) bağımlı olmasının sonucudur. 4) O nedenle, kopuş yalnızca epistemolojinin kendi-üzerine düşünülmesiyle, kavramlarının anlamını belirleyen koşullara bağımlı olduğunun öz-farkındalığıyla gerçekleştirilebilir ve gerçekleştirilmelidir.

Husserl özelinde bilgi kuramının, nedenselci-mekanik düşünmenin eleştirel felsefeyi sokacağı dar kalıptan çıkışın yöntemi gibi düşünülmesinin fenomenolojik dayanaklarını kurarken sonsuz bir döngüye kapıldığını gözlemliyoruz. Temel bilimlerin dilinin artık matematikselleşmiş olması nesneliliğin bir garantisi gibi görülse de, düşünme biçimlerimizin hala bu matematikselleşmenin çok gerisinde olduğu besbellidir. Düşünen insan ile genel olarak modern bilim arasındaki bu boşluğun, şimdi değilse bile gelecekte kapanabileceğini ummak için ilkin ödemek zorunda kalacağımız bedel, tam da düşünmenin kendisini bırakmak olabilir. Bu olumsuz sonucun kaçınılmazlığını, büyük ölçüde bilimsel çerçevenin meşruiyetine duyduğumuz sarsılmaz güven beslemektedir. Bilgi kuramsal sorunlara bilimsel çözümler aramak ya da sorun çözme yolu olarak bilimleri örnek almak elbette olanaklıdır. Fakat böylesi bir eğilimin felsefeye bir varlık göstermesi; olguda verili olandan bağımsız, özgür düşünme olanağı kalmayacaktır. Adorno'nun eleştirisi, filozofun elindeki kavramların bilimselleştirilerek nesnel geçerlilikle donatılmasının, yani felsefeyi bir tür bilim haline getirmek üzere bilgi kuramının icadının olanaksız olduğuna yöneliktir. Zira bilimsel bir terminolojinin çekimine kapılmadan önce bilimin bu kavramlarının açıklamaya çalıştığımız sorunun içinde kaldığını göz ardı ettiğimizin farkında olmalıyız. Bu bakımdan Adorno'nun Husserl'in fenomenolojik yöntemini onayladığını, ama bunun sonucu geçerli bir bilgi kuramından söz edemeyeceğimizi öne sürdüğünü anlıyoruz. Husserl'in, Adorno'ya göre, yanılığısı bilgi kuramsal bir çözümlemenin koşulsuz bilgiye, yani felsefeye düşünmeye olanak tanıyacağını varsaymasıdır. Böylesi bir çözümlemenin geçerli yol olduğunu öncelikle tanıtlamış olmak gerekir, yani epistemoloji üzerine düşünmek onun üst-eleştirisini yapmak gerekir. Oysa Husserl "İçsel Zaman Bilinci"nde bilginin nesnesini fizik dünyanın duyumsanması yoluyla değil, onun "idrak" edilmesiyle çözümlemekten yanadır:

Bir tebeşir parçasına bakalım. Gözlerimizi kapayıp açarız. Bu durumda iki algımız vardır, ama aynı tebeşir parçasını iki kez gördüğümüzü söyleriz. Dolayısıyla burada, birbirinden zaman bakımından ayrılmış içerikler söz konusudur. Fenomenolojik, zamansal bir ayrılık da görebiliriz, oysa nesnede ayrılık yoktur. O aynıdır. Nesnede süreklilik vardır, fenomende ise değişim. Bunun gibi, objektif olarak bir birlikte varoluşun kurulacağı yerde, subjektif olarak zamansal bir ardışıklık duyumlayabiliriz. Yaşanan ve deneyimlenen içerik "objektifleştirilmiş"tir ve bu obje artık, idrak tarzında, o içeriğin malzemesinden oluşmuştur. Ama bu nesne o "içeriğin" toplamı ya da dış görünüşü değildir; içerik nesneye girmez bile. Nesne içerikten daha fazla ve ondan başka bir şeydir. Objektivite "deneyim"e, yani deneyimin birliğine, doğanın yasalı olarak deneyimlenen bağlamına aittir. Fenomenolojinin diliyle söylenirse, objektivite "birincil" içerik yoluyla bile değil, idrak karakterleri ve bu karakterlerin özüne ait düzenlilikler yoluyla kurulur. Bunu

her yönüyle ele alıp tam olarak anlaşılır kılmak, bilgi fenomenolojisinin görevidir.
(s. 20-21)

Duyduğumuz bir sesi, ya da gördüğümüz bir rengi, her deneyimleyişimizde, onun aynı ses ya da renk olduğunu bize söyleten şeyin anımsama yetimiz olduğunu öne sürmek, psikolojik bir çerçevenin iş başında olduğu anlamına gelir. Böylesi bir modelde üstlenilmesi gereken ana görev, anımsamanın dosdoğru işlemesini sağlamak olacaktır. Elbette deneycilik açısından belleğin anımsamayı, geçen zaman boyunca başarıyla uygulayışı etkileyici bir başarıdır. Ama bu başarının felsefeden çok psikoloji için bir değeri olacaktır. Zira zaman boyunca nasıl deneyimlediğimizden çok zamanın bilincine nasıl vardığımız Husserl için felsefece bir değer taşıyacaktır.

Deneyimlerin zamanın ardışıklığını açıklayıcı bir etkisi olması, psikolojik öneminin ötesinde felsefece bir anlama sahip olacak biçimde çözümlenmek, fenomenolojik bir çözümlenme olacaktır. Bir bakıma yaşadıklarımızı hayatımızın kendisi saymak yerine, yaşadığımız her anının önceki ya da sonraki anlara nasıl olup da bağlandığını anlamaya öncelik veriyoruz. Olayların, yani görünüşlerin gölgelediği ideal olanın kavranması, gerçek olanın geçiciliği karşısında elde edilmiş büyük bir zafer olacaktır. Husserl'in kazanmayı umduğu başarı o kadar parlaktır ki, tıpkı içinde yıkıldığı leğendeki pis suyla birlikte çocuğun da sokağa atılmasına benzer bir başarı göstermiş olacaktır. Düşünmede elde ettiği açık seçiklik eleştirel felsefeyi idealize etmekle sınırlı kalmıştır.

4. Sonuç

Filozofların, başka herkes gibi kendi çağlarının çocuğu olduğunu vurgulamak anakronizme düşmeme güvencesi sağlasa da, filozofun filozofluğunun tam da kendi çağının çocuğu olmamasıyla doğrudan bir ilgisi vardır. Husserl'in, ondokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk çeyreği arasında kalan dönemde hakim olan derin bunalımı kendi düşünsel gündeminde tuttuğu apaçıktır. Ama bu gündemin üstüne çıkmanın bir yolunu bulmak da Husserl'i hep meşgul etmiştir. Adorno'nun, Husserl'in fenomenolojiye ve özel olarak bilgi kuramına dair tespitlerinin eleştirisine dayanak yaptığı sorunlar, büyük ölçüde Husserl'in varmak istediği erekten çok izlediği yolda bulduğu aşılabilir sorunlardır. Tarih ve doğa arasında sıkışmış bir aklın bütünsellik iddiasında bulunması için geç kalınmış görünmektedir. O halde Adorno'ya göre Husserl'in felsefesi kendi çağı için erken olmak, bizimki için geç kalmak gibi paradoksal bir konumdadır.

KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (1940). "Husserl and the Problem of Idealism." *The Journal of Philosophy*, 37(1), 5–18. <https://doi.org/10.2307/2017136>

Adorno, T. W. (1999). *Hegel Three Studies* (S. W. Nichol森, Çev.; 2nd MIT Press pbk. ed.). MIT Press.

Adorno, T. W. (2013). *Against Epistemology A Metacritique*. (W. Domingo, Çev.; 1st ed.). Polity Press.

Dallmayr, Fred R. (1981). *Twilight of Subjectivity Contributions to A Post-Individualist Theory of Politics*. University of Massachusetts Press.

Foster, R. (2007). *Adorno: The Recovery of Experience*. Albany: SUNY Press.

Husserl, E. (1931). *Ideas A General Introduction To Pure Phenomenology* (W. R. B. Gibson, Çev.). Allen and Unwin.

Husserl E. (1997). "İçsel Zaman Bilinci." (Doğan Şahiner, Çev.) *Cogito*, 11, 17-28.

Nagel, T. (2012). *Mortal Questions* (Canto edition.). Cambridge University Press.

O'Connor, B. (1994). "Adorno's Dialectical Epistemology." *Idealistic Studies*, 24 (1), 61–76. <https://doi.org/10.5840/idstudies19942415>

Piccone, P. (1983). "Against Epistemology: A Metacritique." *Telos*, (56), 229–235. <https://doi.org/10.3817/0683056229>